

HADSEREGSZERVEZÉS ÉS REDUKCIÓ A RÁKÓCZI-SZABADSÁGHARCBAN¹

A kuruckori hadseregszervezés irodalma és forrásai

A Rákóczi-szabadságharc hadtörténetére vonatkozó szakirodalom mindenekelőtt az egyes hadjáratok, csaták, várostromok menetét, a hadseregszervezés munkáját, a hadsereg belső életét és a hadiipari tevékenységet dolgozta fel. Adós még történetírásunk a kuruc tisztikar összetételének *pontos adattárra épülő* elemzésével,² főként pedig az egyes alakulatok történetével. Gottreich László egy helytörténeti témájú tanulmányában több mint negyven évvel ezelőtt a következőket írta: „Jelenleg folyamatban van egy munka, amely a kuruc katonai alakulatok történetét fogja tartalmazni ezredek és tájak szerint. Amennyiben ez a vállalkozás befejezést nyer, a Rákóczi-szabadságharc hadtörténetének legtöbb kérdésére választ tudunk kapni.”³

Sajnos, Gottreich László korai halála után a megkezdett munkának nem akadt folytatója. Kifejezetten alakulat-történeti tárgyú cikk ismereteim szerint mindössze egy jelent meg, melyben Esze Tamás gyalogezredének vázlatos históriáját foglalja össze Kamody Miklós.⁴ Természetesen a szabadságharc egy-egy katonai vezetőjéről – így pl. Ocskay Lászlóról, Balogh Ádámról, Perényi Miklósról, Czelder Orbánról, Móricz Istvánról, Nyárády Andrásról – készült monográfia vagy kisebb közlemény,⁵ továbbá a helytörténeti témájú munkák sora⁶ jelentősen gazdagítja a kuruc alakulatokkal kapcsolatos ismereteinket.

Joggal merülhet fel a kérdés, hogy a kuruc hadsereg alakulatait miért nem helyezte jobban előtérbe a hadtörténetírás. Gottreich László fentebb idézett szavaiból is kitűnik, hogy nem arról van szó, mintha a történészek nem tartották volna fontosnak a témát. Véleményem szerint sokkal inkább a forrásadottságokban kereshető a válasz. A kuruc

¹ Jelen közlemény 1997-ben megírt történelem szakos diplomamunkám (Gróf Bercsényi Miklós kuruc főgenerális redukciós tervzete 1706 végén) rövidített változata. Itt kívánok köszönetet mondani témavezetőmnek, Bánkúti Imrének és az azóta elhunyt Heckenast Gusztávnak hasznos tanácsaikért, amelyek alapján átdolgoztam szakdolgozatomat.

² Ez ideig a kuruc tábornoki kar adattára áll rendelkezésünkre: *Heckenast Gusztáv: A Rákóczi-szabadságharc tábornokai.* (Életrajzi adattár.) In: A tudomány szolgálatában. Emlékkönyv Benda Kálmán 80. születésnapjára. Szerk. *Glatz Ferenc.* Budapest, 1993. 163–174. o. Az egyes tábornokok életrajzára vonatkozó irodalmat l. ott.

³ *Gottreich László: A bihari nép harca 1703–1704-ben.* HK új foly. 2. (1955) 3–4. sz. 91. o.

⁴ *Kamody Miklós: Esze Tamás és ezrede.* *Borsodi Szemle* 28. (1983) 4. sz. 64–81. o.

⁵ A felsorolás sorrendjében: *Thaly*, 1905.; *Tóth Gyula: Balogh Ádám kuruc brigadéros.* Budapest, 1955.; *Komáromy András: Perényi Miklós egri várparancsnok.* HK 16. (1915) 119–157. és 496–516. o.; *Baksay Zoltán: Czelder Orbán, a Rákóczi-szabadságharc brigadérosa.* Sz 91. (1957) 751–772. o.; *Móricz Béla: Móricz István – II. Rákóczi Ferenc ezredese (1703–1711).* HK új foly. 20. (1973) 79–102. o.; *Nyárády Gábor: Nyárády András kuruc ezreskapitány és várparancsnok. Gács eleste, 1709.* HK új foly. 34. (1987) 643–667. o.

⁶ Pl. *Esze Tamás: Tarpa és Esze Tamás.* Nyíregyháza, 1966. (Sajnos tudományos apparátus nélkül.)

hadikancellárián nem tartottak a későbbi korokban kialakult *tiszti személyügyi anyaghoz* vagy az ún. *csapatanyaghoz* hasonló irategyütteseket. Szélesebb körű kutatással kell tehát az egyes tisztekre vagy ezredekre vonatkozó adatokat feltárni.

A legfontosabb forráscsoportot a különböző összeírások jelentik. A szabadságharc elején, 1704-ben főként a vármegyék és uradalmak tisztjei írták össze Rákóczi parancsára a katonáskodókat. Ezek a listák elsősorban a közigazgatás szempontjai szerint készültek, de a településenkénti névjegyzékekben többnyire azt is feltüntették, hogy kinek az ezredében, azon belül kinek a seregében szolgáltak az adott faluból.⁷ Amikor 1705-ben a nemesi felkelés megváltására kiállítandó ún. *zsoldosokat* is ezredekbe szervezték, újabb összeírások készültek, immár a zsoldosállításra kötelezett nemesekről. Mivel a mezei hadak között szolgáló nemeseket külön (szolgálati helyük, alakulatuk szerint) tüntették fel, ezek a jegyzékek is igen értékesek számunkra.⁸

A legjelentősebb összeírásokat a kuruc mustrakönyvek tartalmazzák. A fentebbi vármegyei jegyzékekkel szemben alapvető különbség, hogy a mustrakönyveket alakulatok és nem települések szerint állították össze. Teljes épségében négy mustrakönyv maradt az utókorra: egy a Radvánszky család, három pedig a Károlyi nemzetség levéltárában. Az előbbi az 1704-ben Radvánszky János fejedelmi biztos irányításával az erdélyi hadakról, az utóbbiak pedig az 1706-ban és 1708 márciusában, illetve májusában Erős Gábor főszemlemester vezetésével Károlyi Sándor tábornagy hadtestéről készült név szerinti összeírásokat tartalmazza.⁹ Mindezek mellett csupán szórványosan maradt fenn egy-egy ezred teljes körű összeírása.¹⁰ Név szerinti összeírás hiányában meg kell elégednünk a mustrajegyzékekről készült kivonatokkal, az ún. *generalis mustra tabellákkal*, melyek a létszámokról, név szerint pedig az ezredtörzs állományáról és a századparancsnokokról nyújtanak tájékoztatást.¹¹

Az imént ismertetett források ugyan vagy alapos, kimerítő, vagy lényeges, tömör adatokat szolgáltatnak, de csupán az alakulatoknak az összeírás pillanatában fennálló helyzetéről adnak felvilágosítást. Az ezredek azonban gyakori átszervezésen mentek keresztül, és szinte egy sem volt, amely az 1703–1704-ben létrejött keretek között

⁷ Itt és a következőkben a teljesség igénye nélkül, csupán egy-két jellemző példát hozok a felsorolt forrástípusokra: Zemplén vármegye 1704. április 8-án a sátoraljaújhelyi *generalis congregation* lezárt összeírása: MOL G 28. V. 2. c. fol. 10–31.; Pest-Pilis-Solt vármegye összeírása nyomtatásban is megjelent: *Kosáry Domokos*: Pest megye a kuruckorban. Függelék: Conscriptio militum. In: Pest megye múltjából. Tanulmányok. Szerk. *Keleti Ferenc, Lakatos Ernő, Makkai László*. Budapest, 1965. 63–76. o.

⁸ A Heves és Külső-Szolnok vármegyére jutó 3 zsoldosereg kivetését tartalmazó összeírás: MOL G 16. I. 2. d. fol. 349–350. Gyöngyös, 1706. április 12.

⁹ A mustrakönyvekről legutóbb I. *Mészáros Kálmán*: Adalékok a Károlyi család levéltárában lévő mustrakönyvek keltezéséhez. *Fons* 4. (1997) 99–105. o.

¹⁰ Így pl. Radics András brigadéros gyalogezredének név szerinti listája (886 fő): MOL G 16. I. 2. d. fol. 275–290. Kassa, 1706. augusztus 16.; Babocsay Ferenc brigadéros (névlegesen a fogságban lévő Forgách Simon tábornagy) dragonyosezredének teljes körű összeírása (471 fő): MOL G 28. V. 2. e. fol. 367. skk. 1709. július 29.; Csajághy János gyalogezredének személyenkénti összeírása: *Bánkúti*, 1996. II. k. 842–870. o. Szolnok, 1710. július 25.

¹¹ Legújabbán *Bánkúti Imre* adott ki több Duna–Tisza közti ezred adatait tartalmazó mustratabellát imént idézett munkájában. Id. gr. Barkóczy Ferenc tábornagy Gundelfinger Dániel által vezényelt lovasezredének 1707. november 28-i tabellái: *Bánkúti*, 1996. I. k. 428–431. o.; a jász lovasezred 1708. márciusi létszámkimutatása: uo. II. k. 469. o.; Berthóty István brigadéros Sótér Tamás parancsnoksága alatt álló lovasezredének 1708. július 19-i tabellája: uo. II. k. 499. o.

maradt volna fenn 1710–1711-ig. Ezért a felsorolt elsődleges források mellett másodlagos források adatait is fel kell kutatni ahhoz, hogy a szinte minden évben végrehajtott kisebb-nagyobb szervezeti változtatásokat és személycseréket alakulatonként nyomon lehessen követni. A hadbíróági, hadellátási, menekültügyi iratokban, a misszilis-anyagban, egyéni kérvényekben stb. meglévő adatokat azonban csak hosszú és fáradságos munkával lehet feldolgozni. Ez a magyarázata annak, hogy hadtörténészeink nem vállalkoztak a feladatra.

Itt és most erre természetesen nekem sincs lehetőségem. Munkám első részében felvázolom, hogy a hadvezetés milyen átfogó változtatásokat hajtott végre a hadseregen a szabadságharc kezdetétől, majd összefoglalom a szakirodalom eddigi megállapításait az ún. *redukcióról*. Ezt követően a Bercsényi Miklós főgenerális kancelláriáján 1706–1707-ben készült két tervezet létrejöttének körülményeit vizsgálom, melyek különösen alkalmasak a redukció lényegének és részleteinek szemléltetésére. Végül a függelékben teljes terjedelmében közlöm az említett források szövegét.

I. Hadseregszervezés a szabadságharc első éveiben

Markó Árpád szavait idézve: „A kuruc hadsereg feudális vezetés alatt álló toborzott néphadsereg volt.”¹² Véleményem szerint ebben az igen tömör megfogalmazásban Rákóczi hadseregének minden lényeges vonása benne van: 1. *Feudális vezetés* alatt nem csupán a főúri-nemesi tisztikart, de a hosszabb társadalmi-jogi fejlődés eredményeként létrejött, a katonai pályán kiváltságot szerzett vitézli rend tagjait is érteni kell. 2. A felkelés nyolc éve alatt a hadsereg újoncozását mindvégig elsősorban *toborzással* oldották meg. 3. A *néphadsereg* kifejezés pedig a szó eredeti, szószerinti értelmében vett¹³ széles tömegbázisú, népi származású hadsereget jelöl. Ez a népi származás részben a termelő jobbágyokra utal, akik a jobbágyi kötelekektől szabadulni igyekezvén, a feudális társadalmon belüli kiváltságokért, hajdúszabadságért küzdöttek. Másrészt a közties rétegek (hajdúk, jászkunok, volt végvári katonák) is ideértendők, mivel a török kiűzésével nem csupán addigi életformájuktól kellett búcsút venniük, hanem kiváltságos státusuk is veszélybe került, s most ennek megőrzéséért ragadtak fegyvert.

A szabadságharc kitörésekor bujdosók, vagabund elemek, volt katonáskodók, szökött jobbágyok sereglettek Rákóczi zászlai alá. Bánkúti Imre megfogalmazásában: „a feudális társadalom zárt kereteiből valamiképpen kikerült csoportok alkották” a mozgalom bázisát.¹⁴ A fejedelemnek ebből a katonai múlttal ugyan rendelkező, de a szabályos hadviseléshez már vajmi kevésbé értő heterogén összetételű tömegeből kellett ütőképes hadsereget szerveznie. A küzdelem szélesebb társadalmi alapra való helyezése, azaz a nemesség megnyerése volt az első cél. Egyfelől a közbiztonságot veszélyeztető, fegyelmezetlen felkelők megfékezése és a nemesség politikai-katonai vezető szerepének

¹² Markó, 1934. 101. o.

¹³ Ne feledjük, hogy Markó Árpád monográfiája a két világháború között íródott, és a ma kissé rosszul csengő *néphadsereg* szót csak az azt követő korszak koaptatta el.

¹⁴ Bánkúti, 1976. 9. o.

biztosítása, másfelől pedig a fegyvert fogóknak adandó hajdúszabadság ígérete képezte a Habsburg-ellenes nemzeti egység kompromisszumos alapját.

A hadsereg szervezésére tett első lépések a katonai fegyelem betartására, a várak körüli ostromzárak kiépítésére, a még el nem foglalt országrészek (a Felvidék nyugati vármegyéi, Erdély és 1704 elejétől a Dunántúl) meghódítására, valamint szükségszerűen a hadellátás biztosítására irányultak. Ehhez mindenekelőtt egy tisztikar létrehozására volt szükség.¹⁵ A fejedelem először – esetenként pontos katonai rangot sem viselő – személyes megbízottait küldte a harcoló csapatok és azok maguk választotta tisztjei ellenőrzésére. Később az újonnan csatlakozó, immár kellő politikai súllyal rendelkező hívei közül Rákóczi az első tábornokokat is kinevezte, akikre azonnal egy-egy országrészt bízott. Mikor 1703. szeptember végén Tokaj alá vonult, Sennyey István bárót nevezte ki tiszántúli vezénylő generálissá. A tokaji táborban hűséget esküvő Károlyi Sándort szintén generálissá tette, és a Duna–Tisza közére küldte. Bercsényi, aki kezdettől fogva főhadvezérként tevékenykedett, október végén a Felvidéken meginduló császári ellentámadás visszaverésére indult. A híres császári ezredes, Bottyán János megnyerésén Bercsényi, majd Radvánszky János fáradozott Zólyom vára ostroma közben. Csatlakozása esetére a kancellárián már 1703 decemberében kiállították dunántúli vezénylő tábornoki dekrétumát. Mivel Bottyánnak csak 1704 októberében sikerült a kurucokhoz csatlakozni, a dunántúli hadak főparancsnokságát 1704 januárjában Károlyi Sándor kapta meg. Az erdélyi hadak generálisa a kurucok által elfogott és fogságában hamarosan csatlakozó Thoroczkay István aranyosszéki főkapitány lett 1704. január 12-én. Rákóczi ilyen módon felülről kezdte meg az alulról szerveződve létrejött kuruc hadsereg rendbevitelét.

A spontán felkelők megszervezésével párhuzamosan Rákóczi és Bercsényi a hadsereg növelésére „hadgyűjtő pátenssel” toborzó tiszteket küldött ki. Ezek jórészt saját századot vagy ezredet alakítottak, de arra is van példa, hogy utóbb az összegyűjtött katonákkal Bercsényi másképp rendelkezett. Az északkeleti vármegyékbe kiküldött Perényi Farkas báró és Újfalusi János nagy létszámú csapatot gyűjtött, és egyúttal a kisebb zempléni várakat is sikerült elfoglalniuk. Ezt követően jelentkeztek a főgenerálnál Tokaj alatt, aki az összegyűjtött lovasok egyik felét a frissen kuruccá lett Andrássy György bárónak adományozta, a másik feléből pedig a Szatmárból kiszökött, szintén akkortájt kuruccá lett Soós János alakíthatott saját ezredet. Újfalusi János ez utóbbi ezredben csak főhadnagyi rangot kapott.¹⁶

Az előkelő nemesek és mágnások csatlakozása után a fejedelem már meglévő alakulatokat bocsátott a rendelkezésükre. Thoroczkay István pl. Kaszás Pál ezredét kapta meg. Teleki Mihály gróf és Pongrácz György a Kos Mihály által gyűjtött, az ezerfőnyi létszámot jóval meghaladó lovasezreden osztozhattak. Körösi Pap István katonáinak Ilosvay Imre lett az ezredese. A korábbi tisztek ekkor még a helyükön maradhattak: Kaszás és valószínűleg Pap István is alezredesként szolgálhatott tovább, Kos Mihálynak pedig volt egy gyalogezrede is.

¹⁵ A jelen dolgozattal párhuzamosan készülő másik munkámban részletesebben foglalkozom a kuruc tisztikar létrejöttével: Tábornoki és törzstiszti kinevezések a Rákóczi-szabadságharcban. Sajtó alatt.

¹⁶ L. Újfalusi János levelét Bercsényihez 1705. június 30-án a fogarasi táborból: A Rákóczi-szabadságharc történetének dokumentumai 1705. Gyűjtötte, összeállította *Bánkúti Imre*. Miskolc, 1990. 104–106. o.

A dunántúli hadjárat elején Bercsényinek lehetősége volt arra, hogy a még teljesen „szűz” területen a toborzókörzetek elhatárolásával állíttassa ki a hadgyűjtő pátenseket. Minden körzetben egy lovas- és egy gyalogosezred kiállítását remélte. A nagyszámú dekrétum azonban inkább a birtokos nemesség, azon belül is főként a volt végvári tisztek megnyerésére szolgált, semmint reálisan remélhető lett volna tucatnál is több ezred teljes feltöltése.¹⁷

A fentiekben vázolt, önkéntesekből toborzott ezredek alkották az ún. „mezei hadakat”. A szabadságharc első másfél-két esztendejében – amíg a fejedelem komoly erőfeszítéseket nem tett a hadsereg regularizációjára – e mezei hadak mellett csak a vármegyék nemesi felkelői és paraszthadai, a császáriaktól átállt egységek és kisebb számban idegen (francia, lengyel, török-tatár) zsoldosok álltak rendelkezésre.

A nemesi insurrectio és a szintén vármegyei ellenőrzés alatt álló gyalogos népfelkelő-egységek hatékony és tartós részvételére nem lehetett számítani a hadműveletekben. Többnyire a saját vármegyén belül, egy-egy vár ostrománál, illetve blokád alatt tartásánál meghatározott időre lehetett együtt tartani ezeket a csapatokat. Így Zólyom várát 1703 november–decemberében Radvánszky János parancsnoksága alatt vármegyei hadak ostromolták. Amint a nógrádi hajdúk kapitánya, Tolvay Ferenc írja verses krónikájában:

„Ahhoz képest nemes vármegye zászlója
s Nógrádból hajdúság, négy jó zászló alja,
Zólyom vármegyének két hajdú zászlója,
Ily kis milícia volt német bajnakja.”¹⁸

A vármegyék parasztságát eleinte többnyire nem is katonai szolgálatra vették igénybe, hanem sáncépítésben, egyes várak (pl. Szatmár, Tokaj) lerombolásában, illetve mások (pl. Szolnok, Ecsed) erődítési munkálataiban kellett részt venniük.

1705 elején a fejedelem toborzással néhány reguláris ezred felállítását határozta el.¹⁹ Ugyanez év tavaszán pedig a vármegyei hadak ezredekbe szervezése is megkezdődött. A nemesek a személyes felkelés megváltására zsoldost fogadhattak maguk helyett, és több szomszédos vármegye által kiállított kompániák alkottak egy zsoldosezredet. A parasztságnak – a portaszámra kivetett kontingens alapján – gyalogos hajdúkat kellett kiállítani. Szintén több vármegye portális hajdúi képeztek egy gyalogosezredet. Rákóczi a vármegyei zsoldos- és portális hajdúezredek regularizálását tervezte. 1705 végére azonban rá kellett ébrednie, hogy a kivetés alapján felállított ezredeknek a regularizálása valószínűleg meg legkevésbé, pontosabban ezek csak a hadsereg más alakulataival történő összevonások révén szoktathatók a szabályos hadviseléshez. Éppen ezért, mikor 1705

¹⁷ A Bercsényi által 1703-ban és 1704 elején kiállított pátensek jegyzéke: MOL G 16. I. 2. d. fol. 298–300. A „Dunántul való Tisztek” külön felsorolva.

¹⁸ *Tolvay Ferenc*: Mint folyt Magyarország dolga in annis proxime elapsis 1703, 1704 és 1705, azokról írt rövid rythmica historia szakaszai. 19. versszak. In: A kuruc küzdelmek költészete. II. Rákóczi Ferenc születésének 300. évfordulójára. Válogatta és s. a. r. *Varga Imre*. Budapest, 1977. 448. o.

¹⁹ L. pl. az ifj. gr. Barkóczy Ferenc számára kiadott 1705. február 7-i pátens szövegét: *Bánkúti*, 1976. 161. o.; Bremer Károly főcolonellus számára hasonló szövegű, Nógrád, Zólyom, Kis- és Nagyfont, valamint Máramaros vármegye és a bányavárosok területére szóló toborzó pátent állíttatott ki a fejedelem 1705. január 25-én egy reguláris ezred felállítására: MOL G 16. I. 2. d. fol. 1008.

decemberében új reguláris ezredek felállítására adott utasítást Forgách Simon tábornagnak, az újonnan toborzandó katonák mellett néhány vármegye portális hajdúit is az új ezredekhez rendelte.²⁰

1706 nyarán pedig az irreguláris (mezei), reguláris és vármegyei ezredeknek a szoroson vett területi elv alapján, egységes toborzókörzetek kijelölésével történő teljes körű átszervezése, az ún. *redukció* is megkezdődött.

II. A redukció a kuruc hadseregben

A redukció latin szó (*reductio, onis f.*), annyit tesz: visszahúzás, visszahelyezés. A korabeli Pápai Páriz-féle szótár is ezt az elsődleges jelentést közli: „Vissza-húzás, Hátravitel”. Az igei alak mellett (*reduco, xi, ctum, ere*) azonban egy másik jelentés is szerepel: „Jó észre hozom”.²¹ Ebben az átvitt értelemben (ésszerűsítés, racionalizálás) vált a kifejezés magyar hadtörténelmi fogalomká.

Mint ilyen, a Rákóczi-szabadságharcot megelőzően keletkezett, és a császári – benne a magyar – hadsereg „szervezésére” vonatkozott. A császári hadsereg redukciója elsősorban *pénzügyi szempontú racionalizálást*, vagyis gyakran a költségek lefaragására irányuló létszámcsökkentést jelentett.²² A redukciónak ez a – némileg leegyszerűsített, de lényegében helytálló – jelentése császári oldalon még a Rákóczi-szabadságharc idején is élt. Ennek ékes bizonyossága Pálffy Miklós 1704. április 9-i Nádasdy Ferencnek szóló levele, melyben arról ír, hogy a Károlyi Sándor veresége után a császár hűségére tért dunántúli kuruc csapatok felfogadására nem sok reményt lát: „De minémű regimentről, úgy mint Szarka Sigmund népéről emlékeztett térszen Kegyelmed, nem hiszem, hogy valami tellyék belüle, mivel mostanság az pénznek nagy szüke miatt regularis német hadakat sem fizethetik meg, és szerencse, ha némely magyar regimenteket is nem fognak reducálni...”²³

A kuruc hadseregben azonban semmi esetre sem jelentett létszámcsökkentést, csupán különböző szempontok szerint végrehajtott arányosítást. A szabadságharc hadtörténetével behatóan foglalkozó történészek az alább következő megállapításokat teszik a redukcióval kapcsolatban.

Thaly Kálmán Ocskay-monográfiájában írja: „Megjegyzendő még az 1706-ik évről, hogy az ezredek ú. n. *reductiója*, vagyis a nagyobb ezredeknek 12, sőt több századból 10-

²⁰ *Bánkúti*, 1976. 174–176. o.

²¹ *Pápai Páriz Ferenc: Dictionarium Latino-Hungaricum et Hungarico-Latino-Germanicum*. Budapest, 1995. (Az 1767-es kiadás hasonmása.) 476. o.

²² A redukál = csökkent jelentés ma is él nyelvünkben. A kérdéskör ennél természetesen jóval összetettebb, ennek behatóbb vizsgálata azonban témánkon kívül esik. L. részletesebben *Takáts Sándor: Kísérletek a magyar haderő feloszlására 1671–1702*. Sz. 38. (1904.) 1–24., 114–135., 219–239., 322–343. o.; legújabbban pedig *Czigány István: A királyi Magyarország hadügyi fejlődésének sajátosságai és európai összefüggései 1600–1700*. Kandidátusi értekezés. Budapest, 1996. 148–180. o. Czigány István megállapítása szerint a végvári katonák egy (kisebb) részének elbocsátása ellenére az 1671/1672. évi redukció „egységes jogi, ellátási és finanszírozási keretek között alapvetően a véghelyek katonaságát kívánta regularizálni”: uo. 171. o.

²³ *Bánkúti Imre: Iratok a kurucok első dunántúli hadjáratának történetéhez*. (1704. január–április.) II. rész 1704. március 22–április 30. In: Somogy megye múltjából. (Levéltári évkönyv 8.) Kaposvár, 1977. 104. o.

re leszállítása, viszont az aprós, csonka ezreknek egymásba olvasztása, továbbá valamennyiben a legénységnek lehetőleg egy-egy vidékből való összeállítása, illetőleg kicserélése, – ezen év közepén, végén és 1707. elején ment végbe.”²⁴ Markó Árpád szerint: „A rendesebb szervezés csak 1705-ben kezdődött, annak jelentős határköve az 1706-ban foganatosított úgynevezett »ezredreductió« volt, amikor az országot toborzókerületekre osztották, elrendelték a létszámok kiegyenlítését és hadrendi táblázatok kötelező összeállítását.”²⁵ Esze Tamás a következőket adta meg tömör fogalom-magyarazatként: „Reductio: A kuruc hadseregben az ezredek létszámának arányosítását, megfogyott létszámú ezredek egyesítését és a toborzókerületek elhatárolását jelölték ezzel a szóval.”²⁶ N. Kiss István pedig részletesebben az alábbiakat fejtette ki: „A katasztrofálisan megritkult legénység miatt harcképtelenné vált alakulatokat 1706–1707-ben gyökeresen átszervezték, s e műveletnek a *reductio* nevet adták. A reductio végrehajtása során három fő feladatot kellett megoldani. Először a kiválasztott ezredek hadi létszámra emelését, azaz a legyengült és a maradék alakulatokkal a szóban forgó »ezeret kitölteni«. Másodsorban az egy vidékről, megyéből származó csapatok lehetőleg egy ezredbe tömörítését. A konkrét példák tanúsága szerint ez sikerült a legkevésbé. Végül a német és más idegen katonák összevonását néhány, ún. külföldi mintaezredbe.”²⁷

Érdemben ennél többet mondani a redukcióról mai ismereteink szerint nem lehet. A további kutatás feladata ezen a téren magának a redukciós folyamatnak, vagyis az egyes alakulatokkal kapcsolatos intézkedéseknek a feltárása, továbbá az új eredmények pontos adattárának összeállítása.

III. Bercsényi Miklós szerepe a redukció végrehajtásában 1706-1707 fordulóján kelt tervezetei alapján

Történetírásunk – itt elsősorban Markó Árpád,²⁸ Perjés Géza²⁹ és Bánkúti Imre³⁰ munkásságára gondolok – mára kellően tisztázta, hogy Bercsényi Miklós mint a szabadságharc második embere nem főhadvezéri tevékenysége alapján emelkedik ki társai közül. A küzdelem irányításában sem volt Rákóczi „jó” vagy „rossz szelleme”, aki

²⁴ *Thaly*, 1905. I. k. 95. o.

²⁵ *Markó*, 1934. 50. o.

²⁶ Kuruc vitézek folyamodványai. Összeállította, bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel ellátta *Esze Tamás*. Budapest, 1955. 537. o. (Régi és idegen szavak jegyzéke.)

²⁷ *N. Kiss István*: A kuruc hadsereg társadalmi-gazdasági bázisa. (1703–17011) HK új foly. 31. (1984) 706. o.

²⁸ *Markó Árpád*: Gróf Bercsényi Miklós felvidéki hadjárata. (1703. november–december). HK 33. (1932) 20–63. o. Markó szerint: „Bercsényi minden szervezőtehetsége, helyes ítélőképessége és hadban való jártassága ellenére sem rendelkezett azzal a megmagyarázhatatlan lelki tulajdonsággal, amelyet hadvezéri lángelmének nevezünk.” (uo. 60. o.)

²⁹ *Perjés Géza*: Az 1703. évi november–decemberi felvidéki hadjárat. HK új foly. 23. (1976) 208–240. o. A tanulmány végén külön fejezet foglalkozik Bercsényi méltatásával: „A kép, ami elemzésünk során Bercsényi hadvezéri képességeiről kikerekedett, láthattuk, eléggé negatív.” (uo. 234. o.)

³⁰ *Bánkúti Imre*: Gróf Bercsényi Miklós. Budapest, 1991. (Várkapitányok, hadvezérek, generálisok sorozat.) E népszerű feldolgozásnak különösen az alábbi két fejezete foglalkozik a főgenerális tárgykörünket érintő szerepével: Bercsényi mint katona és hadvezér 1703–1709. 24–28. o., A sokoldalú szervező. 29–31. o.

pozitív vagy negatív irányban téríthette volna el a fejedelmet eredeti szándékaitól. Az ezredesnél alacsonyabb rendfokozatú főtisztek kinevezési jogát gyakorló generalissimustól pedig az elvárható udvariasság és kíméletes tapintat is távol állt.³¹

Mindezzel szemben kitűnő szervezőképességét és fáradhatatlan munkabírást kell erényei közé sorolnunk. A hadseregszervezés terén a fejedelem elgondolásainak végrehajtásán munkálkodott eredményesen. Az alább közölt források jellemző dokumentumai Bercsényi ezirányú tevékenységnek, az 1706. évi redukció ugyanis szinte teljes egészében rá hárult: nem csupán főkapitányságában, a Felvidék 11 nyugati vármegyéjét magában foglaló Érsekújvári Kerületben, hanem a Dunántúltól a Partiumig országszerte minden ezred újjászervezését ő irányította. Ebbe az aprólékos, nagy gondot igénylő munkába enged bepillantást a most tárgyalandó két tervezet.

Az első egy keltezetlen, javított fogalmazvány. A dátum megállapítására kellő támpontot nyújt, hogy ismerjük a fogalmazvány megfelelő része alapján megírt, Berthóty István brigadérosnak szóló levelet egykorú másolatból,³² a fogalmazvány egy másik, keltezett példányából pedig Bánkúti Imre időközben részleteket adott ki.³³

Mindkét esetben Szécsény városa és az 1706. november 22-i dátum szerepel. Bercsényi e napon kelt levelében így tájékoztatta a fejedelmet: „Én, Kegyelmes Uram, mindeneknek rendben vételiben semmit sem múlatok; már is Borsodtúl kezdve, vagy inkább Zempléntül, ezen propositiómnak első punctuma szerént, egész Barsig inclusive mind az hadi dispositiók, commendók és statiók iránt való dispositiókat és expeditiókat elvégeztem. Orosz Pál, Csáki Mihály, Bertóti István Uraiméknak is az ordereket elküldtem...”³⁴

A fogalmazvány szövegéből kiderül, hogy Bercsényi diktálása után készült, ugyanis több ízben a megszólító forma helyett harmadik személyben szerepelnek a levelek címzetei.³⁵ A tollba mondott szöveg alapján az írnok még aznap megírta a leveleket, erről tanúskodik a Berthóty brigadérosnak szóló, ímént említett példány.

Berthóty leveléből az is jól látható, hogy a fogalmazványban lévő, az első (Mikházy György ezredesnek szóló) teljes szövegre visszautaló kancelláriai emlékeztető formulák alapján hogyan egészítette ki Bercsényi titkára a konkrét részeket az általánosan megfogalmazott, a redukció mibenlétét körülíró magyarázatokkal. A további, már valóban formális kiegészítések is szembeűnőek: ezek a levél kezdő és záró részei, valamint a fogalmazványban csak röviden „ő kegyelme”-ként említett személyek pontos címeinek („nemzetes, vitézlő, tekintetes, nagyságos, méltóságos”) feltüntetése.

³¹ Itt csupán a főgenerális katonai tevékenységét érintettem, Bercsényi politikai és diplomáciai működésére l. még *R. Várkonyi Ágnes* historiográfiai összefoglalását: Gróf Bercsényi Miklós a magyar történetírásban. In: Társadalomtörténeti tanulmányok a közeli és a régmúltból. Emlékkönyv Székely György 70. születésnapjára. Szerk. Sz. Jónás Ilona. Budapest, 1994. 146–164. o.

³² A levél másolatát l. Székesi gróf Bercsényi Miklós levelei Károlyi Sándorhoz. 1703–1711. Közli: *Thaly Kálmán*. Pest, 1868. (Rákóczi Tár. II. k.) 192–194. o.

³³ *Bánkúti*, 1996. I. k. 358–359. o. A Bánkúti Imre által közölt fogalmazvány eredetije igen nehezen olvasható, két olvasati hiba a függelékben általam közölt példánnyal történő összevetés után korrigálható, l. a 74. és 79. jegyzetet.

³⁴ Székesi gróf Bercsényi Miklós főhadvezér és fejedelmi helytartó levelei Rákóczi fejedelemhez. 1704–1712. Közli *Thaly Kálmán*. II. k. 1706–1708. Budapest, 1877. (Archivum Rákócziánum. I. osztály V. k.) 314. o.

³⁵ A függelék megfelelő lábjegyzeteiben erre utaltam.

Az egyes főtisztekkel ezredeik átszervezését tudató levelek a következő magyarázatát adják a redukciónak: a fejedelem tapasztalata szerint a mezei ezredek „megh szakadozva, s keverve” találhatók, így a „szélyel szerte szedet katonasághból álló hadait csuportossan tartani, vagj keresni aligh tudgyák tiszteti”, ezért Rákóczi „olly reductioját és rendbe vételét” parancsolta az ezredeknek, „hogj a’ mennyiben lehatt, ha nem edgy vármegyébülis, de edgy környékbül álló seregek, kik el hányva külön külön ezerekben tanáltatnak, eöszve hozatassanak, és új állitassanak rendben s helyben”.

Nagyon érdekes a tervezet földrajzi szemlélete, amely alapján a toborzóközetek elhatárolása megtörtént. A tervezet az ország középső – a Bodrogtól a Duna mellékéig terjedő – részét: az alföld és a hegyvidék találkozásánál fekvő kistájakat érinti. Az egyes vidékek között a Tisza jobb parti mellékfolyói képezték a határt. Alapvetően három térség különül el: 1. Az Eger-patakon túli Borsod vármegyei rész a Sajó és Hernád melléki (Borsod és Zemplén vármegyei) hajdútelepekkel együtt. 2. Az Eger-patak és a Zagyva és Tarna folyók által közrezárt terület, tehát nagyrészt Heves és Külső-Szolnok vármegye a Jászság nélkül, de feltehetően a Tisza bal parti sávjával együtt. 3. A Zagyvától nyugatra eső Pest-Pilis-Solt vármegye a Kiskunság nélkül, de talán a Duna menti falvakkal együtt. A tervezet az így elhatárolt tájegységeken kívül a térség valamennyi vármegyéjének zsoldosaiból szervezett kompániákra, a jelentős számú volt végbeli katonaságnak otthont adó városokra (Eger, Solnok és Szeged) és néhány más szomszédos kistájra (Bodrogtó, a Hernád középső folyásának melléke) is kiterjed.

Az erről a vidékről származó lovasezredek közül hat redukciójáról nyerhetünk teljes egészében képet, de több más érintett ezredről is sok információt kapunk. A fogalmazvány a következő hat ezredparancsnoknak szóló utasítások adatait rögzíti: 1. Mikházy György (volt ifj. gr. Barkóczy Ferenc-féle ezred), 2. Orosz Pál, 3. gr. Csáky Mihály, 4. Berthóty István, 5. Deák Ferenc és 6. id. gr. Barkóczy Ferenc. Ezenkívül érintett még Bercsényi Miklós Rétey György által vezényelt ezrede, Gundelfinger Dániel Sajó–Hernád melléki hajdúkból álló regimentje, az említés szintjén Szalay Pál lovas- és Csajághy János gyalogezrede, végül az ezredes megnevezése nélkül, de megállapíthatóan Krucsay János (azelőtt Nádaskay György) alakulata is.

A második tervezet szintén fogalmazvány, melyre a korábbi változatoktól való megkülönböztetés végett feljegyezték az „Authenticum” (hiteles példány) szót. Ez az 1707. január 10-én Besztercebányán kelt áttekintés az előbbtől eltérően nem az ezredparancsnokoknak szánt utasítások fogalmazványait tartalmazza, hanem a tervezésnek egy korábbi fázisában *vázlatosan* szemlélteti a következő öt lovasezred redukcióját: 1. Rétey György, 2. Szalay Pál, 3. Bezzegh Imre, 4. Rétey János és 5. Berthóty Zsigmond. (Rétey György ezredének Bercsényi főgenerális, Berthóty Zsigmondnak Esterházy Dániel altábornagy volt a tulajdonosa, Bezzegh Imre ezrede pedig korábban Sréter János parancsnoksága alatt állt.) Az egyes alakulatoknál külön-külön, pontokba szedve tüntették fel a redukció után is megmaradó századokat, az újonnan kiállítandó vármegyei kontingenseket, az egyéb mezei ezredektől átadandó és a máshová elvezényelt legénységet, ugyanígy a helyükön maradó és a más beosztásba áthelyezett tiszteket.

A két forrás szoros kapcsolata mindenekelőtt az egyes vármegyék zsoldoskompaniáinak felosztásán mérhető le: a korábbi tervezet az Ung, Zemplén, Abaúj, Torna, Borsod, Heves és Külső-Szolnok által felállítandó kontingenseket, az újabb pedig „földrajzi rendet” követve Gömör, Kishont, Nógrád, Zólyom és Hont vármegyék seregeit érinti. A könnyebb áttekinthetőség kedvéért táblázatba szerkesztettem a megyei zsoldosok felosztását ezredek szerint. Jól látható, hogy a korábban több vármegye által együttesen kiállított, tisztán „zsoldoskompaniákból” álló ezredeket a redukció során összevonták a mezei ezredek önkéntesekből álló seregeivel. Ennek eredményeként egyik két vármegye (tehát elvileg a korábbinál szűkebb terület) zsoldosai az ugyanonnan felkelt irreguláris katonasággal közösen alkották az új („vegyes”) regimentet.

<i>A redukció előtt mely ezredhez tartozott</i>	<i>Vármegye és a kiállított zsoldos seregek száma</i>	<i>A redukciós tervezet szerint mely ezredhez adandó</i>
?	Ung (1)	Orosz Pál
Berthóty István	Zemplén (4 vagy 5)	
	Abaúj (3)	Mikházy György (volt ifj. gr. Barkóczy Ferenc)
Csáky Mihály gr.	Torna (1)	Csáky Mihály gr.
	Borsod (3)	
	Heves és Külső-Szolnok (3)	
	Gömör (2)*	
Berthóty Zsigmond (Esterházy Dániel gr.)	Kishont (1)	Rétey János
	Nógrád (3)	Berthóty Zsigmond
	(Nagy) Hont (3)	
	Zólyom (1)	Bezzegh Imre

* Az 1706. nov. 22-i tervezet szerint a 2 gömői zsoldosereg még Rétey Györgynek jutott volna, de az 1707. jan. 10-i tervben már Rétey János ezrede és 3 kompánia szerepel.

Az alakulatok toborzóközeteit a második tervezet már nem természetföldrajzi határokkal, hanem a megyei közigazgatás alapján különítette el egymástól, de a többszöri javítások után is maradt néhány katona, aki az ország távolabbi vidékéről (Sáros, Bereg, Bihar) származott, sőt akadt erdélyi, lengyel- és horvátországi harcos is. A lapszéli megjegyzések szerint 1707 elején még számos ezred redukciója volt hátra, így többek között Ocskay Lászlóé, Ebeczky Istváné és Géczy Gáboré.

A tervezetek részletesebb, behatóbb elemzése az egyes ezredek történetének feldolgozásához lesz elengedhetetlen. Mindehhez természetesen a további kutatások során új források feltárása is szükségeltetik.

FÜGGELÉK

Bercsényi Miklós két redukciós tervezete (forrásközlés)

A források közlése során elsősorban a betűhív átírást tartottam szem előtt, ettől csupán a következő néhány esetben tértem el. A latin szövegrészeket a humanista írásmódnak megfelelően javítottam. A központosítást mai nyelvérzékünk szerint alakítottam, egyúttal értelmezve is ezzel a szöveget. A megfelelő ékezeteket – a személy- és helynevek kivételével – kivettem,³⁶ így a latin szavak magyaros toldalékaira is: pl. „*conferáltatott, acceptálhattya*”. A két pontos ípszilonról elhagytam a pontokat.

A nagy kezdőbetűk használatának egységesítése okozta a legtöbb gondot. A tulajdonneveken és mondatkezdésen kívül a fokozott tisztelet kifejezésére részben mai helyesírásunkban is alkalmazható módon megtartottam a nagybetűket a megszólításokban és a címek, rangok, tisztségek írásánál is, pl.: „*Méltóságos Generális Groff Csáky Mihály Uram*”.

A rövidítések feloldását dőlt betűkkel jeleztem, a tollhibából kimaradt betűket szögletes zárójelben pótoltam. A kihúzott szövegrészeket hegyes zárójelbe: <...> tettem. A tollhibákat, sajátos szöveghelyeket [!] jellel emeltem ki.

A jegyzetekben szövegkritikai észrevételek és a hosszabb latin részek fordításai találhatóak. Csak a legszükségesebb tárgyi jegyzeteket alkalmaztam, így főként a keresztnév nélkül említett tiszteket azonosítottam be, ha tudtam.

1.

[Szécsény, 1706. november 22.]

Bercsényi Miklós utasításai a redukció végrehajtásáról hat ezredparancsnok számára.
(*MOL G 19. II. 3. a. fol. 136–139.*)

[fol. 136. r.] Series expeditionum in facto rectificatoriae reductionis regiminum³⁷

Mikházy György *Úrnak*

<Mint hogj> Méltóságos Groff Iffiaibbik Szalay Barkóczy Ferencz Uram magha lovas <ezerét> regimentit resignálván, Méltóságos Fejedelem azon ezeret *kegyelmednek kegyelmesen conferálni méltóztatott*. Látván azomban eő *Nagyság*ha sok inconvenientiákat az mezei ezereknek olly megh szakadozva, s keverve léttekben, hogj szélyel szerte szedet katonaságébül álló hadait csuportossan tartani, vagj keresni aligh tudgyák tisztai, azért parancsolta a' Méltóságos Fejedelem olly *reductioját* és *rendbe vételét* az ezereknek, hogj a' mennyiben lehet, ha nem edgy vármegyébülis, de edgy környékbül álló seregek, kik el hányva külön külön ezerekben tanálatnak,

³⁶ A 2. sz. forrásban pl. a *-ból, -ből* toldalék nyelvjárási változatára következetesen csak egy vesszőt tettek ki: *-bül*, melyet a hangrendnek megfelelően *-bül, -bül* alakra javítottam: „*Isőbül, 2dikbül, ezeribül*”.

³⁷ Kiadványok sora az ezredek kiigazító redukciója tárgyában.

eöszve hozatassanak, és úgy állitassanak rendben s helyben az ezerek. Mire nézve *kegyelmed* ezere így rendeltetett: Hogj azon Iffiu *Gróf* Barkóczy Ferencz *Uram* ezerefélébül eött³⁸ *compania*, úgy mint Skabel János, Szabó János, Vid Sigmond, Gyulay Sigmond³⁹ és Rákóczi János Feő Hadnagyok minden magok seregeihez tartozandó tisztekkel, jelen való vagj még el szélledet katonaságalis transferáltatnak *Tekintetes Nemzetes* és *Vitézleő* Orosz Pál Generális Strása Mester *Uram* eő *kegyelme* ezeréhez, mellyeknek lustralis listájokat nevezet szerint tartozik *kegyelmed* magha pecsétye alatt Orosz Pál *Úrnak* transmittálni és recepisset venni de transmissione, és első *generális* *mustra* alkalmatosságával az *mustráló commissarius* előtt *producálni*. Valami penigh az említet négi⁴⁰ *companián* kívül <mind> azon *regimentben* marad, az mind *kegyelmednek* lészen,⁴¹ úgy mint hét⁴² *compania*, mellyekhez⁴³ azon kívül *Tekintetes Nemzetes* és *Vitézleő* Berthóty István Brigadéros *Uram* ezerébül s eő *kegyelme* által⁴⁴ fel vetetendő Nemes Abaij *Vármegjei* három [fol. 136. v.] sereghe és *Tornának* edgj *Méltóságos Generális* Groff Csáky Mihály *Uram* ezerébül, Deák Ferencz *Uram* ezerebéli *Vice Kapitány* Bodoky István serege mind tiszteivel maghán kívül, nem külömben Orosz Pál *Uram* ezerébül Horváth Sigmond seregebéli⁴⁵ *Torna vármegjei* katonák, a' kik actu még Rétey Györgj keze alatt levő ezeremben⁴⁶ nem volnának, úgy Szabó István seregebéli katonákis, a' mennyiben Szalay Pál *Uram* ezerében nem lennének ...⁴⁷.

Reducáltatván azért ekképen a' felül írt seregek, továbbá illyen observatit tarcsion, hogj most actu 14 *compania* lévén ezen *kegyelmed* ezerében, 10 *companiára* *reducállya*. Azt penigh azért, hogj a' *Nemes Vármegjék* ne talántán soldosokat nemis kaphatván, a' mennyiben azoknak *statutiojában* a' *Vármegjék* részérül fogiatkozás esnék, azokbül az hátramarattakbül *completálya*, de ezt a' *Nemes Vármegjéknek* hírré sem kell adni, mert megh tudván, arra támaszkodnának a' *Vármegjék*, s igen hátramaradók volnának azoknak *statiojokban*, seőt inkább *rigorosussabban* viselleye maghát *exactiojokban*. És jóllehet ekkoráigh edgj edgj *companiában* csak 80 személy számláltatott, s minden ezerben 12 *compania*, de mivel már *Méltóságos Fejedelem* *kegyelmes* *parancsolattya* azt tartya, hogj a' *regimente* csak 10 *companiára* *reducáltassanak*, mire nézve szabad lészen minden *companiát* 100 személyre tiszteken kívül szaporítani, kiben szorgalmatoskodjonis *kegyelmed*, kik *mustra* alkalmatosságávalis *placidáltatnak*. Mi illeti az *regimentbéli* <tisz> feő és aláb való tiszteket, ha *vancantia*⁴⁸ *vagion* avagj lenne, vagj penighlen ha vannakis, s arra alkalmatlanok, lészen *jurisdictionjában* *kegyelmednek* azok helyet más hadnagyokat avagj edgjéb alsób⁴⁹ tiszteket *substituálni* és *rendelni*; mint hogj azomban *Vice Kapitányságh* actu *vacál*, mostani Fő Strása Mestert penighlen magha ros sz viseléséért *Méltóságos Fejedelem* az ezer mellet tovább szenvedni nem akarja, azért *kegyelmed* minden⁵⁰ *tisztséghre* külön külön két három böcsületes *expertus* hadi személyt *candidálván*, azoknak [fol. 137. r.] neveit előttem *praesentálya*

³⁸ Négyről javítva.

³⁹ Gyulay neve utólag odairva a bal lapszélre. Ezért javították fentebb a négy *companiát* is ötre.

⁴⁰ Az utólagos javítás következtében helyesen: öt.

⁴¹ Ez a szó utólag javítva. Eredetileg talán *marad* állt a helyén, és a szóismétlés elkerülése végett javították. (Csak a szókezdő *m* betű vehető ki tisztán.)

⁴² Amennyiben itt sem vették figyelembe az utólagos javítást, úgy helyesen: hat.

⁴³ Ez a szó utólag odairva a bal lapszélre.

⁴⁴ E szó felülről beszurva.

⁴⁵ Szintén utólagos beszurás felülről.

⁴⁶ Rétey György Bercsényi egyik mezei lovasezredét vezényelte ekkor. Ez a kitétel is mutatja, hogy a tervezet a főgenerális kancelláriáján készült.

⁴⁷ Itt egy szó javítás miatt olvashatatlan, talán *applicálva*.

⁴⁸ Így! Helyesen: *vacantia* = üresedés.

⁴⁹ Ez a szó utólag felülről beszurva.

⁵⁰ Értsd: *mindkét*, ti. az őrnagyi és alezredesi tisztségre.

elégshéghes informatioval, kirül fogja venni dispositiomat,⁵¹ mivel azoknak substituálása és tisztségeknék collatioja immediate tülem kel megh lenni. Mint hogy azomban azon Iffiu Barkóczy Uram ezerének az országh karabélya osztatot ki, mellynekis karabélyos ezernek kellet volna lenni, de most már reducáltatván, Méltóságos Fejedelem azokat el szedetni parancsollja, megh hagyatván más edgyéb fegyvere az ezernek, kit el szedvén primum et ante omnia⁵² azokból 100 Beszterczére kezemhez szolgáltatson, a' többit penighlen erga sufficientem quietantiam⁵³ kassai czag haussba⁵⁴ [!] administrállyja, hogy számadásában pro rato acceptáltassék,⁵⁵ kirül obligatioja léssen *kegyelmednek* előttem számot adni, tudniillik a' regiment mennyi számú karabélyt vett kezéhez. Hogj penigh ezen *kegyelmed* ezeréhez applicálandó seregek kézre való adásban fogyatkozás ne légyen, íme adjungáalom *kegyelmednek* mindenik tisztre aziránt való intimatiomat.

1° Berthóty István Brigadéros Úrnak az *Nemes Abaúj Vármegje* soldos seregeinek resignatioja iránt.

2° Méltóságos Generális Csáky Mihály Úrnak *Nemes Torna Vármegje* soldos edgy seregének resignatiojárul.

3° Bodoky Úrnak, Deák Ferenc Uram Vice Kapitányának, magha sereghét vice hadnagyával edgyütt adgya Miházy Uram ezerébe, magha, mivel Deák Ferencz Uram ezereis reducáltatott, extra officium⁵⁶ maradván.

[fö. 137. v.] Generalis Orosz Pál Úrnak

Intimitioni simili az ezernek reductiojárul: Marad penigh magha ezerébül 3 compania, úgj mint Nagy-Iday, Kovács János és Galambosé,⁵⁷ a' mellet *Nemes Zemlény* [!] Vármegye soldos seregei app[!]icáltattak, mellyek ekkoráigh Berthóty István Uram keze alatt voltak. Rétey Györgj directioja alatt levő ezerembül Siday Pál seregét, ahoz Vécsey Sándor ugjan azon említet ezerembéli Fő Strasa Mesternek companiájából való Bodrok [!] közti katonákkal edgyütt. Méltóságos Groff Iffibbik Barkóczy Uram regimentye félébül, melly már Miházy Úrnak conferáltatott, 5 seregh, úgj mint Skabel János, Szabó János, Vid Sigmond, Gyulay Sigmond és Rákóczi János Fő Hadnagyok companiái, úgy *Nemes Ungh Vármegyének* edgy soldos sereghéis. In reliquo a' companiabeli tisztek erectiojában ac in aliis punctis quoad reductionem eadem observatio, uti in *praecedenti*.⁵⁸ Vice Kapitánya s Fő Strása Mestere vagyon, kikkel ha contentus bene,⁵⁹ holot nem, candidálván neveit cum sufficienti informatione personarum et qualitatum praesentálja.⁶⁰ Ha Berthóty Úrnak Vice Kapitánya vagyon, az megyen oda, mellyel ha leszenis contentus, ha nemis, informályon *kegyelmed*, ha nem, léssen abban mód azon vármegyébül substituáltassék. Mint hogy 14 companiája vagion, azokból 2 Krucsay⁶¹ Uram ezerébe adgyon,

⁵¹ Ez a szó utólag javítva, de nem kivehető, hogy miről.

⁵² Először és mindenek előtt.

⁵³ Kellő elismervény ellenében.

⁵⁴ Így! *Zeughaus* (német) = fegyvertár, hadszertár.

⁵⁵ Érvényesnek fogadtassék el.

⁵⁶ Tisztségén kívül, vagyis korábbi beosztásából felmentve.

⁵⁷ Nagyiday Zsigmond (esetleg Nagyidai Szabó István), Kovács János és Galambos András főhadnagyok Orosz Pál ezredében. L. K Oklt. V. k. 411–412. o.

⁵⁸ Kinevezésében és más redukción pontokat illetően ugyanazon rendelkezés, mint az előzőekben. – Ez a latin emlékeztető formula szerepel a további utasításokban is, amely az első (Miházy Györgynek írt) levélben részletesebben leírt szövegrészekre utal.

⁵⁹ Ha elégedett, jól van.

⁶⁰ Elegendő tájékoztatással személyükről és jellemükről, terjessze fel.

⁶¹ Krucsay János, ekkor már a volt Nádaskay György-féle lovasezred ezredese. Korábban mint alezredes szolgált ugyanott: K Oklt. V. k. 419. o.

ollyat, a' ki az eő kegyelme ezerebéli circulussához legh közeleb való környékből fogja lenni itilni, a' 12töt 10 reducállya. Jöllehet *Nemes Zemlény Vármegjének* 5 companiát kellenék *praestálni*, mindazáltal ha csak négyet statuális, acceptálhattya. Mivel az ónodi ezret *Méltóságos Fejedelem* Deák Ferenc Úrnak conferálta, Nagy Márton sereghe ahoz applicáltatott. Mező István, Mező János, Fövenyessy, Buda Gergely és Bútevő⁶² seregei Rétey Györgj keze alatt levő ezerehez jutottak, lévén Hernát melléki katonaságból álló.

Intimatiok super resignatione compagnarum etc.⁶³

Orosz Pál Úrnak, hogj commandoja alat leszen magháé, Mikházi, Krucai és Kenyheczi⁶⁴ *Uraimék* ezerei.

[fol. 138. r.] *Méltóságos Generális Csáky Mihály Úrnak*

In simili az regimentnek megh változássárul etc. Marad az magha ezerébül *Nemes Borsod Vármegye* 3 és *Nemes Heves Vármegye* ugyan 3 soldos sereghei, azon kívül az ezere nek completatiojára léznek Deák Ferencz *Uram* ezerébül 4 *id est* négj seregh, úgj mint Verebélyi Jánosé, Kökényesié⁶⁵, Verebélyi Györgyé és Nagy Jánosé, olly declaratioval, hogy valamelly katonák az Eger vize és Zagyva közrül valók léznek, azok mind eő kegyelme⁶⁶ ezerébe jutnak, kiknek fel szedésekre specialis parancsolattya vagyon tülem Verebélyi János Fő Hadnagjnak; ellenben penigh valamennyi találkozik az Eger vizén túl valók, ám bár ezen négj sereghbeliek léznenek, Deák Ferencz *Uram* ezerében maradnak. A kik penigh Pest Vármegye felől Zagyva vizén túl valók léznek, hogy eőszve ne keveredgyenek, Berthóty István *Uram* ezeréhez applicáltattak. Azon felül ezen regimentnek completatiojára jutott Dékány János és Új Falusy⁶⁷ Vác elein levő két sereg is. In reliquo quoad alia puncta reductionis uti in *praecedenti*.⁶⁸

Intimatiok Szakmáry Miklós Úrnak, mennyen a' *regimenthez* az el rendelt statiora Aszódhoz, és ott lévén, várjon Brigadéros Berthóty István *Uram* *dispositioj*átul, mivel azon földnek vigyázassa eő kegyelmének committáltatott.

Super resig[n]atione compagnarum intimatiot Deák Ferencz Úrra. Dékány János és Új Falusi Hadnagyoknak, ezután ezen Csáky *Uram* ezeréhez tarcsanak számot.

Csáky Úrnak, hogj *Nemes Gömör Vármegje* két soldos seregét Rétey Györgj keze alatt levő ezerehez orderezze, mivel oda applicáltattak.

Szira Gergelynek patenst, hogj a' Zagyván túl való katonákat fel szedgye, s vigye Kecskemétre Berthóty *Uram* ezeréhez.

Verebély Jánosnak in simili az Eger vize és Zagyva közrül valók fel szedésére Csáky *Uram* ezeréhez.

[fol. 138. v.] Berthóty István Úrnak

⁶² Nagy Márton, Mező István, Fövenyessy György fő- és Buda Gergely vicehadnagy Orosz Pál lovasezredében, Mező János és Bútevő István főhadnagy pedig Nádaskay Györgyében harcolt 1706-ban: K Okt. V. k. 411–412. és 419–420. o.

⁶³ Parancsolatok a századok átadásáról stb.

⁶⁴ Kenyheczy János ezredes, 1706-ban a volt Soós János- és Luby György-féle összevont lovasezred parancsnoka: K Okt. V. k. 422. o.

⁶⁵ Kökényesi Ferenc főhadnagy. L. Deák Ferenc ezredének összeírását: MOL G 28. V. 2. e. fol. 123. Hatvani tábor, 1705. szeptember 14.

⁶⁶ A fogalmazvány valószínűleg diktálás után készült, és az írődeák Bercsényi szavai után harmadik személyben ír Csákyról, pedig a levél neki szólt, így a második személyű forma lenne a helyes: *kegyelmed*.

⁶⁷ Újfalusy Ferenc, korábban Hatvani Szabó Máté lovasezredében vicehadnagy és váci kapitány: *Bánkúti*, 1996. I. k. 157., 240., 246. o. (L. még a II. k. végi névmutató alapján!)

⁶⁸ Egyébként, ami a más redukciós pontokat illeti, mint az előzőekben. Vö. az 58. jegyzettel.

In simili az ezerek megh változásáról: legh kiválképpen az *Nemes Vármegyék* soldosai között való inconvenientiákat és confusiot látván, s ellenben azon vármegyéből (kiknek soldossai ekkoráigh *kegyelmed* directioja alatt voltak) exurgáló teöb katonaságh ki állításának alkalmatossab voltál [!] gondolván, tecset [!] eö *Nagyságának kegyelmed* alatt ekkoráigh levö ezerét más regimentekbe applicálni, s *kegyelmednek* penigh mind az haza szolgálatyának hasznossab folytatására, úgy más edgyéb consideratiokra nézveis más e' tájárúl való hadakat directioja alá rendelni. Úgy mint Kecskeméth városa 6 seregét, körössit 2 és czeglédi 1 sereget, azon kívül Deák Ferencz *Uram* ezerébül 3 sereget, úgj mint Farkas János, Szócs István és Szira Gergely Fő Hadnagyokét olly declaratioval, hogy a' melly katonák ezen seregekben Zadgyán [!] és Tarnán túl valók találkoznak, azok ezen ezerben maradnak, a' kik penigh innen valók lesznek, Csáky *Uram* ezeréhez applicáltattak. Mivel az kecskeméti, körössi, és czeglédi 9 seregnek complete kelletik lenni, de a' tisztei nem mind alkalmatossak tisztekre, azért a' kit elégtelennek s alkalmatlanoknak itíli a' tiszteket ki hanyván, a' katonaságot osza az tanult és próbált handnagyok [!] alá, úgy hogj jó 10 companiára reducálya az ezereket *kegyelmed*. In reliquo uti in *praecedenti*.⁶⁹

*Intimatio super resignatione compagnarum etc.*⁷⁰

Item Berthóty *Úrnak* más *expeditio*: eö *kegyelme* conferálya maghát Kecskeméthre *postirunghba* az ellenségh motusira való vigyázásra, s leszen eö *kegyelme* *commandoja* alatt a' Jász-ságh, Csáki Mihály *Uram*, Barkóczi Ferencz, Deák Ferencz s a magha ezere, úgj Csajághi gyalogh ezereis.

Sőtér Tamás *Úrnak* *intimatio*, hogj azon *regiment* Berthóty *Úrnak* conferálatott, kiben eö *kegyelme* *Vice* Kapitány leszen, ezért eö Berthóty⁷¹ *Uram* dispositiojátul várjon.

[fol. 139. r.] Deák Ferencz *Úrnak*

In simili az ezerek megh változásáról: Marad magha ezerébül 3 sereghe, úgj mint Kovács István, Illyés János és Molnár András Hadnagyok, ahoz *Guldenfinger regimente* egészen 6 *compania*, nem külömben annak *completatiojára* Orosz Pál *Uram* ezerébül 1 Nagj Márton <egj> sereghe cum *declaratione*, hogj az Egher vizin túl való katonaságh föl szedésére rendöllyen tiszteket magha ezerébül, a' kik azokat akar ki seregébe s ezerébe menendők lesznekis. *Reliqua etc.*

*Intimatio*ok *Guldenfinger Úrnak*, keze alal lévő 6 *companiát* resignállya.

Orosz Pál *Úrra* super *resignatione compagniae* Martini Nagj.⁷²

[fol. 139. v.] Méltóságos *Generális* Barkóczy Ferencz⁷³ *Úrnak*

In simili az ezerek megh változásáról: Marad magháébül eö *kegyelmének* a' szögedi katonaságh, kibül 3 sereget kell csinálni, úgj mint Szabó Jánosnak, Szócz Farkasnak, Kis Mihálynak, azon kívül a' szolnokj 2 seregh, a' mellet Rétey⁷⁴ György *Uram* keze alatt lévő ezerembül egri két 2 seregh, úgj mint Nagy Istváné és Petőé⁷⁵ és a' Polgár sereghe feleis,⁷⁶ úgj

⁶⁹ A többit illetően mint az előzőekben. Vö. az 58. jegyzettel.

⁷⁰ Mint a 63. jegyzet.

⁷¹ Ez a szó utólag javítva. Eredetileg a *kgl* rövidítés (*kegyelme*) állt a helyén.

⁷² Nagy Márton századának átadásáról.

⁷³ Az idősebb Barkóczy, a Mikházy Györgynek írt utasításban szereplő ifjabb Barkóczy Ferencz édesapja.

⁷⁴ *Bánkúti*, 1996. I. k. 359. o.: „Rosy”. Vö. a 33. jegyzettel.

⁷⁵ Egy „jel segítségével beszúrás a bal lapszélén: úgj mint Nagy Istváné és Petőé. Pető Ferencz főhadnagya I. *Bánkúti*, 1996. I. k. 128. o.

⁷⁶ Az eredetiben így, ékezet nélkül. Lehetséges azonban, hogy nem Polgár századának feléről, hanem az egész Polgár-féle századról van szó.

hogj az ezerek completatiojára az egri lakossokat és ráczokat, a' kik a' végh háznak rendi szerint a' szolgálatra adigáltathatnak, szükség fel szedni, és az ezereket ki tölteni. Lészen penigh ezen eö *kegyelme*⁷⁷ regimentyének *commendantya Méltóságos Fejedelem kegyelmes dispositiojából Gundelfinger János*⁷⁸ *Uram* (kinekis a' Polgár serege lehet magháé) nem ugjan az magha, hanem *kegyelmed* nevezeti alatt. *Vice Kapitány* réghi *decretumhoz*⁷⁹ képpeszt Egri Nagy István, s Fő Strása Mester Hancsok Ádám. In reliquo quoad reductionem et alia uti in *praecedenti*.⁸⁰

*Intimatiok super resignatione compagnarum*⁸¹ Gundelfinger Úrnak s a' többinek etc.

⁷⁷ Ismét arról van szó, mint a 66. jegyzetben.

⁷⁸ Helyesen: Gundelfinger Dániel ezredes. (Gundelfinger János ekkor Abaúj vm. alispánja volt.)

⁷⁹ *Bánkúti*, 1996. I. k. 359. o.: „demeritumához”. Vö. a 33. jegyzettel.

⁸⁰ Egyébként, ami a redukciót és a többit illeti, mint az előzőekben.

⁸¹ Mint a 63. jegyzet.